

ФУНКЦІ ДОГОВОРІВ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Кобецька Н. Р.

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

В даний час диспозитивний метод регулювання, в тій чи іншій мірі, проник практично в усі галузі права, в тому числі екологічне. Відповідно, ввійшли в застосування і інструменти диспозитивного методу – договори.

В сучасній науковій юридичній літературі достатньо детально досліджений інститут договору. Тривалий час, з урахуванням міжгалузевого розмежування правових засобів, договір визнавався особливим засобом регулювання приватно-правових галузей і теорія договірної регулювання напрацьовувалась представниками цивільно-правової науки. Зараз все частіше ведеться мова про те, що договір є універсальним засобом регулювання [1; 2; 3].

Власне тому аналіз договірних відносин в екологічному праві стає все більш актуальним напрямом наукових досліджень. В Україні перший комплексний аналіз загальної системи договорів, що формувалася в системі еколого-правових відносин, проведений в дисертаційному дослідженні А. К. Соколової в 1993 році [4]. В широкому розумінні розглядає систему еколого-правових договорів М. В. Краснова в першому навчальному посібнику, присвяченому договорам в екологічному праві України, виділяючи серед них договори в природноресурсовій сфері, договори в природоохоронній сфері, договори в антропоохоронній сфері [5, с. 35].

На наш погляд, більш обґрунтованим є виокремлення в самостійну групу договорів використання природних ресурсів (договорів природокористування). Єдиним системоутворюючим критерієм для виокремлення групи таких договорів є предмет договору, ключовою характеристикою якого є природноресурсова специфіка. Природноресурсові договори об'єднують групу договорів, які безпосередньо регулюють передачу в користування і умови використання природних ресурсів. Вони виступають формою регулювання відносин використання природних ресурсів, в яких поєднані приватні і публічні елементи, зумовлені необхідністю захисту публічних екологічних інтересів, а також норм різної галузевої приналежності на основі природноресурсової специфіки, визначеної нормами екологічного, зокрема, природноресурсового права [6, с. 273].

Аналіз функцій тих чи інших правових категорій, зокрема, договору, дає можливість виявити його істотні риси, властивості, визначити суть та цілі використання даного правового засобу в механізмі правового регулювання відповідних відносин. Функції договорів використання природних ресурсів відображають основні напрямки їх впливу на відносини використання і охорони природних ресурсів.

Система функцій договорів в цивільному, адміністративному, господарському праві детально проаналізована на рівні дисертаційних, монографічних, навчальних публікацій [7, с. 68; 8, с. 79-81; 2, с. 35-43]. В рамках еколого-правових досліджень М. В. Краснова вказує, що основною функцією еколого-правових договорів є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, виконання заходів з охорони навколишнього природного середовища, захист екологічних прав і законних інтересів людини від забруднення антропогенним впливом навколишнього природного середовища [5, с. 38]. Однак, такий підхід викликає заперечення, оскільки тут сформульована, швидше за все, основна мета договору, яку не слід ототожнювати з функціями.

На основі системного аналізу наукових досліджень, нормативно-правових актів та з урахуванням специфіки договірної регулювання відносин природокористування,

можна виокремити наступні основні функції договорів на використання природних ресурсів:

1. *Регулятивна (регулююча)*. Базується на тому, що договір виступає індивідуальним регулятором суспільних відносин. Використання договору дає можливість оперативно відреагувати на суспільно-політичні і економічні зміни, врахувати оновлені відносини, впорядкувати їх. Її основним проявом можна виділити функцію саморегуляції, яка полягає в тому, що договір надає сторонам право на власний розсуд регулювати свої відносини, визначати права і обов'язки в рамках, встановлених законом. Одночасно, особливістю договорів на використання природних ресурсів є суттєве обмеження свободи договору та можливостей сторін самостійно визначати свою поведінку.

2. *Узгоджувальна (інтегративна)*. Дана функція найбільш яскраво відображає сутність і переваги використання договірної форми регулювання в традиційно публічній, імперативній екологічній (природноресурсовій) галузі. Саме інститут природноресурсових договірних відносин здатний в значній мірі згладити імперативні регулятори поведінки, притаманні сучасному екологічному (природноресурсному) праву, забезпечити узгодження дій та врахування суспільних (публічних) екологічних інтересів та приватних господарських інтересів природокористувача. Таке узгодження інтересів відбувається при визначенні прав і обов'язків сторін, умов здійснення природокористування, організаційно-технічних вимог до технологічних процесів і функцій, порядку проведення розрахунків тощо.

3. *Конкретизуюча (деталізуюча)*. При укладенні договору відбувається конкретизація відносин, що забезпечує формальну чіткість, визначеність і взаємність прав і обов'язків, їх гарантування і захист. В результаті укладення та належного оформлення договору відбувалася точна фіксація волі сторін, що досягли угоди з приводу умов, на яких він був укладений, а, значить, і тих прав і обов'язків, які виникли на основі даного конкретного договору.

4. *Гарантійна (забезпечувальна)*. Добровільність прийняття на себе зобов'язань по договору є об'єктивною гарантією їх належного виконання. Особливість природноресурсових договорів полягає в тому, що контроль за виконанням договору здійснює не лише друга сторона, а й компетентні державні органи відповідно до встановленого законодавством порядку. З метою забезпечення інтересів природокористувача, в договорі повинні бути чітко прописані гарантії від необґрунтованих змін законодавства, чіткі і вичерпні підстави припинення договору, положення, які обмежують відповідальність користувача за попередню шкоду об'єктам, засоби захисту прав та форми звернення.

5. *Стимулююча*. Обов'язки та забезпечувальні засоби, погоджені сторонами і відображені в договорі, спонукають їх до належного виконання договору, мобілізують їх на досягнення відповідного правового результату. Сторони наперед обумовлюють способи власного захисту з урахуванням способів, пристосовуючи їх до конкретних відносин, і цим самим підсилюють їх цілеспрямований вплив через закріплені в договорі права, обов'язки і відповідальність.

6. *Інформативна*. Договори є джерелом екологічної інформації як, безпосередньо для сторін договору, в першу чергу природокористувача, так і для інших суб'єктів. На відміну від адміністративних актів, інформація щодо змісту яких доходить зверху, через ієрархічну систему органів, то тут сторона – природокористувач, підписуючи договір, відразу ж знайомиться з необхідною інформацією про його умови та характеристики предмету. Крім цього, як зазначається в літературі, договори слугують джерелом екологічної інформації, забезпечують збір, накопичення і розповсюдження інформації про масштаби та межі екологічно значимої діяльності, про стан довкілля у

місцях її здійснення, про заходи з охорони і відновлення природних об'єктів тощо [5, с. 38; 9, с. 134].

Реалізація в комплексі названих вище функцій договорів використання природних ресурсів визначає цінність відповідних правових інструментів, дає можливість виявити ефективність використання договірної форми в тих чи інших відносинах та спрямувати зусилля на вдосконалення еколого-природноресурсного нормативно-правового регулювання.

Література:

1. Договір як універсальна правова конструкція : монографія /А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв [та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – 432 с.
2. Примак Т. К. Институт договора: теоретико-правовые вопросы : автореф. дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.01 / Примак Татьяна Клавдиевна. – М., 2009. – 49 с.
3. Морозова Л. А. Договор как универсальная юридическая конструкция / Л. А. Морозова // Юридическая техника. – 2013. – № 7 (ч. 2). – С. 510–512.
4. Соколова А. К. Договоры на пользование природными ресурсами : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Соколова Алла Константиновна. – Харьков, 1993. – 173 с.
5. Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.
6. Кобецька Н. Р. Договори на використання природних ресурсів / Н. Р. Кобецька // Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 259–274.
7. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
8. Скворцов С. С. Місце і функції адміністративного договору як засобу управлінської діяльності в державному управлінні / С. С. Скворцов // Правова держава. – 2005. – № 8. – С. 78–82.
9. Бринчук М. М. Концепция развития экологического законодательства Российской Федерации / М. М. Бринчук. – СПб. : Издательство Юридического института (Санкт-Петербург), 2009. – 168 с.